

BAKÓ TIBOR

A SOFT POWER SZEREPE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KULTURÁLIS HEGEMÓNIAJÁNAK ÉPÍTÉSÉBEN

A tanulmány célja az Amerikai Egyesült Államok „puha erejének” elemzése, illetve az amerikai értékek jelentőségének bemutatása a pluralista demokráciára alapozott élhető kapitalizmus kialakításában és fenntartásában. A szerző érinti a soft power szerepét az amerikai kulturális hegemoniaépítésben, illetve felvet bizonyos világgazdasági szempontból releváns kérdéseket, amelyek megjelennek a válságtünetekkel küzdő nyugati kapitalizmus kurrens értelmezéséről folyó értelmiségi diskurzusokban. Összefoglalja a soft power kvantifikálására irányuló erőfeszítések eredményeit, majd kitér a közdiplomácia szerepére az országimázs hatékony menedzselésében.

NYITÓ GONDOLATOK

Az amerikai értékek modellként történő tárgyalása, azok más országokba, kultúrákba való átültetésének vagy akár átültethetőségének kérdése napjainkban háttérbe szorult a közéleti diskurzusban nemzetközi és hazai szinten egyaránt. Ennek oka többértű. Többek között a Bush kormányzat nemzetközi politikában gyakorolt messianisztikus unilateralizmusának, annak nem eléggé körültekintő kommunikációjának, gazdasági szempontból a multinacionális társaságok fejlődő országokbeli visszaéléseinek és azok szervezettebb tálalásának a médiában, valamint a kapitalizmus vonzerejének az USA-ban és az EU-ban zajló dizorganizációs folyamatokból adódó csökkenése, illetve a gazdasági válság révén hangsúlyosabban felerősödő látszólag szolidárisabb és altruistább alternatív értékkészletek (mélyökológia, buddhista gazdaságtan, új baloldal, a kínai modell) értelmiségi és politikai körökön belüli térnyerésének tudható be. A Szovjetunió összeomlását és a politikai elnyomás megszűnését követő euforikus örömhullám és lendület megtorpant, az Egyesült Államokat és a fejlett Nyugatot sikerre vivő értékkészlet elsajátításába, életszínvonalához és erkölcsi mércéjéhez való felzárkózásba vetett hit elapadt és sokfelől hallani olyan nézeteket, hogy „a nyugati kapitalizmus” megbukott.

Ez a széles körű értelmiségi kiábrándultság természetesen vezetett el a szélesebb társadalmi rétegek attitűdváltozásához, jelenleg Magyarországon a demokratikus értékek normaképző erejének helyét a csalódottsággal vegyes zavarodottság, önidentifikációs krízis és az útkeresés zűrzavara foglalja el. Nehéz nem osztozni *Kornai* aggodalmában, amikor *Liberté, Egalité, Fraternité* című írásában a demokrácia procedurális minimumkritériumainak érvényesüléséről a kelet-európai régió politikai választásaiban megjegyzi: „Nem biztos, hogy a tanulmány állítása, amely szerint egyik kelet-európai ország győztes politikai ereje és kormánya sem »cementezte be magát« tartósan, érvényes marad a jövőre nézve is... azóta azonban aggasztó jelenségek tapasztalhatók ebben a tekintetben” [Kornai 2011: 189]. A régiós

leszakadási tendenciákat figyelembe véve ma ismét időszerűnek tűnik az érték-kon-szenzus kialakításának kérdése.

A helyzet azért is rendkívül aggasztó, mert jelzi a helyi értelmiség komoly nehézségét legfőbb feladatának ellátásában, hogy segítse a szélesebb társadalmi rétegeket „az élmények kiegyensúlyozott feldolgozásában”, a változások helyes értékelésében [Kornai 2007: 110–111]. Éppen ezért – az egykori idealizmust felváltó cinizmus által tüzelt sértett provincializmus jelenlegi negatív tendenciáját mérséklendő – fontos, hogy a jelen értelmisége és politikai elitje felismerje a napjainkban dívó értéksemlegességnek eufemizált apátia, illetve az ebből hasznot húzni igyekvő „értékalapú” extrémizmusok és társadalomszervezési ötletek – paradox módon – társadalomromboló jellegét és annak szükségszerűségét, hogy tudását ismét a húsz évvel ezelőtt társadalmakat dinamizálni képes konstruktív elvek és ideák megvalósítása felé fordítsa. Ez a feladat az értelmiség saját szerepét illetően egyben akár létkérdés is lehet, hiszen tekintélyes értelmiségi tollából is olyan vélekedések látnak napvilágot, amelyek szerint az értelmiségi lét kizárólag a volt rendszer keretei között volt értelmezhető, a jelen paradigmában nem is létezik [Lánczi 2011].

Mindemellett a *soft power* témája azért is érdekes lehet, mert jelen pillanatban minden jel arra mutat, hogy a soft power kiemelt szerepet játszik a világgazdaság vezető szerepéért, és az ebben kulcstényező szerepet játszó emberi meggyőződésért folytatott hosszú távú versenyben, amely a jelenlegi kínai és az orosz propagandában egyértelműen visszaköszönő régi marxista kifejezéssel élve végső soron „ideológiai harc”, bár remélhetőleg nem „ez a harc lesz a végső”, és a hazai közbeszédben azóta szinte toposzá alakult „keleti szél” mégsem söpri el a rendszerváltás minden, a demokráciát és kapitalizmust, vagy egyáltalán a konzervatív liberalizmust érintő nehezen megszerzett vívmányát.

A Kínai Népköztársaság által propagált új „harmonikus világrend” (sic!) egyértelműen a washingtoni konszenzus közgazdasági keretein túllépő amerikai paradigma regionális (Délkelet-Ázsia) és globális kihívójaként lép fel, így talán érdemes röviden körüljárni a soft power fogalmát, illetve számba venni azokat a tényezőket, amelyek a következő évtizedek világgazdasági paradigmáját és ezáltal a gazdasági aktorok által használt teret „puha”, illetve „strukturális” [Simai 2007: 76–78] eszközökkel alakíthatják, s amelyek éppen ezért komoly tranzitológiai relevanciával is bírhatnak új versenyképes imázsuk kialakításán dolgozó rendszerváltó és feltörekvő országok számára is. A jelen tanulmány célja az Amerikai Egyesült Államok puha erejének rövid elemzése, illetve az amerikai értékek jelentőségének bemutatása a pluralista demokráciára alapozott élhető kapitalizmus kialakításában és fenntartásában. Reményeim szerint sikerül érinteni a soft power amerikai kulturális hegemóniaépítésében betöltött szerepét, illetve felvetni bizonyos világgazdasági szempontból releváns kérdéseket, amelyek szerepet játszanak a válságtünetekkel küzdő nyugati kapitalizmus kurrens értelmezését elemző értelmiségi diskurzusokban.

1. AZ ERŐ RÉGI-ÚJ PARADIGMÁJA: SOFT POWER

A nemzetközi kapcsolatok fogalomkészletébe a hidegháború befejezését követően *Joseph Nye* vezette be a *soft power* fogalmát, mint az állam hatalmának azon

aspektusait takaró koncepciót, amely a befolyásolás leghatékonyabb eszközei (kulturális vonzerő, ideológia, nemzetközi szervezetek) révén gazdasági vagy katonai erő alkalmazása nélkül, azonosuláson és szimpátián keresztül meggyőzéssel éri el a partnerországok együttműködését, illetve az emberek széles körének elismerését [Nye 1990: 188]. A fogalomnak teret adó globális környezetben bekövetkező alapvető változások az erő hagyományos, kényszerítésen alapuló felfogásának kiterjesztését indokolták. Az államok mellett megjelenő nem állami szereplők révén egyszerre fragmentálódó és kiterjedő befolyásolás és hatalomgyakorlás, az információs és telekommunikációs forradalom következtében lecsökkenő belépési költségek, az NGO-k révén történő hálózatosodás, illetve a hagyományos állampropaganda térvesztése új eszköz megalkotását tette szükségessé, amelynek segítségével a narratíva befolyásolható, az aktorok preferenciái alakíthatók és a vitarendezési keretek és alternatívák intézmények segítségével kijelölhetők. A soft power tehát nemcsak a hatalom relációs, hanem strukturális dimenziójában is kiemelt szerepet játszik.

Az amerikai hatalomgyakorlás és érdekérvényesítés mikéntjének gondolata a kezdetek óta foglalkoztatja az amerikai vezetést és értelmiséget. A „hegyen fénylő város” (*John Winthrop*), „az emberiség utolsó és legjobb reménye” (*Abraham Lincoln*), illetve a *Woodrow Wilson* által az Egyesült Államoknak tulajdonított kivételenség-tudat egyszerre szolgált legitimációs eszközként az Egyesült Államok reálpolitikai és gazdasági érdekeinek megfelelő lépéseihez és jelezte azt a reménykedést, hogy a kétségtelenül temérdek emberi szenvedést is okozó lépések ezúttal nemes eszméket szolgálhatnak. A második világháború utáni átrendeződést követően ennek egyik legkésebb példája *Dwight D. Eisenhower* elnöki leköszönő beszédében (Farewell Address) öltött testet, amelyben kifejezte abbéli hitét, hogy az Egyesült Államok „vezető szerepe és presztízse nem kizárólag páratlan anyagi gyarapodásának, gazdagságának és haderejének függvénye, hanem annak is, hogy miként használjuk erőnket a világbéke és az emberi boldogulás elérésének érdekében”. A beszéd azonban nemcsak emiatt bír jelentőséggel, hanem elsősorban azért, mert a többszörösen kitüntetett republikánus háborús ikon felhívta a figyelmet az újonnan létrejött „amerikai katonai-ipari komplexum” által az emberi szabadságjogokra és a helyzetek békés kezelésére jelentett veszélyre és kifejezte aggodalmát emiatt [Eisenhower 1961]. A hatalom keményebb eszközeinek korlátok között tartása, illetve az amerikai hegemonia jóindulatának propagálása tehát már a 60-as évektől kezdve a közéleti diskurzus része lett.

A berlini fal leomlását követően a soft power bevezetése elsősorban azért vált szükségessé, mivel a globalizáció felgyorsulásával kialakult kölcsönös függőségi rendszer a katonai fellépést az országok többsége számára rendkívül költségessé, a gazdasági érdekérvényesítést pedig jóval komplikáltabbá tette. A Szovjetunió összeomlásában, illetve az USA által képviselt pluralista demokrácia világrendszeré válásában az emberiség szebb, „civilizáltabb” jövő, a „történelem vége” felé haladásának bizonyítékát felismerni vélő értelmiség optimista attitűdjének megfelelően a nyersanyagokért folytatott gazdasági-politikai küzdelmet csökkenő fontosságúnak tekintették. Ebben az értelmezési keretben a geopolitikai aspektusok ideiglenesen veszítettek addigi relatíve kiemelt jelentőségükből, amelyet azonban a szeptember 11-i események, illetve az abból szárba szökkenő Bush-doktrína igen hamar a diskurzus

előterébe emelt. A Bush kormányzat „félelemexportja” során az Egyesült Államok népszerűsége meredeken ívelt lefelé, ami a hatalom kemény aspektusaiban is érezte hatását, aminek jellegzetes megnyilvánulása volt az az incidens, amikor a török parlament megtagadta az amerikai repülőgépek áthaladását Törökország légtere felett. Ez kétségtelenül költségesebbé tette a háborút mind gazdaságilag, mind pedig katonai hatékonyság szempontjából [Nye 2009], valamint érzékelhetően felszínre hozta a terrorizmus elleni harc újsütetű táborában jelentkező törésvonalakat bal és jobboldalon egyaránt.

Az Obama-adminisztráció retorikájában egyértelműen békülékenyebb és kompromisszumkészebb hangot ütött meg és a kissingeri ingadiplomácia sikere által a *nemzetközi békebróker* 70-es években kialakított szerepére aspirált, ezért már a választási kampányban hangsúlyt kapott a soft power, illetve annak kemény erővel történő kombinálása, a *smart power*. Ezen törekvések, illetve a militáns hangnem helyett a társadalmi- és humántőke-akkumulációs erőfeszítésekre (pl. zöld energia, K+F, Obama elnök aktív jelenléte a közösségi hálózatokon) helyezett nagyobb hangsúly a kampányfinanszírozásban komoly eredményeket látszottak hozni az Obama-kormány hivatali idejének első felében, amit több mérvadó közvélemény-kutató cég kutatási eredményei is alátámasztottak. Az USA népszerűsége a világon a 2007-es mélyponthoz (28 százalék) képest 2011-re jelentősen (48 százalékra) emelkedett [BBC World Service Poll 2010], ami növelte Washington nemzetközi mozgásterét. Nye szerint ennek az a jelentősége, hogy a soft power révén javuló nemzetközi megítélés *segítő, támogató környezetet* (enabling environment) alakít ki. A politikai döntéshozók kisebb belpolitikai ellenállással találkoznak, ha az Egyesült Államokkal szemben jóindulatú vagy együttműködő politikát folytatnak, az amerikai TNC-k így befogadóbb környezetbe tudnak beágyazódni. A soft power használatának minősége tehát meghatározza, hogy az erőter, amelyben egy ország gazdasági-politikai-kulturális érdekérvényesítési eszközei mozognak, *ösztönző* (enabling) vagy *bénító* (disabling) jellegű-e.

A fogalom azonban – különösen az USA demokratizáló államépítési projektjeinek keretében – a kezdetektől fogva felfokozott vita tárgyát képezte abban a vonatkozásban, hogy mennyiben is „puhák” az eszközök, amelyekkel Washington harcol „az emberek szívéért és elméjéért”, s mennyiben pusztán „machiavellista mesterkedés wilsoni köntösben” [Greenwald 2010]. Egyesek nehezményezik az amerikai modell erőszakos, „kínálatvezérelt” rákényszerítését olyan nemzetekre vagy népcsoportokra, ahol ennek nem alakultak addig ki a feltételei és a helyi kereslet szempontjainak figyelembevételét szorgalmazzák [Nawaz 2011]. A másik vitatott pont azon kérdéssel kapcsolatos, hogy a soft power valóban elkülöníthető hatalmi eszközök képvisel-e vagy pusztán az „*amerikai tapasztalat*” (the American experience) egy természetes következményét, mintegy mellékhatását képezi [Greenwald 2010]. A fogalom tartalmával kapcsolatos vitában maga Nye is részt vett, aki hangot adott amiatti elégedetlenségének, hogy az általa megalkotott fogalmat félremagyarázzák és túlságosan tág keretek között tárgyalják, beleértve olyan területeket is mint például a *populáris kultúra* [Nye 1999]. A fogalom tehát még formálódik, alkalmazási területei sem teljesen tisztázottak, a vita azonban lehetőséget ad számunkra arra, hogy végiggondoljuk azokat a tényezőket, amelyek az USA országimázsának gerincét képezik, illetve számot vessünk azon aspektusaival, amelyek közgazdasági szempontból is relevánssá teszik.

2. A MEZŐELMÉLET SZEREPE A REZSIMEK KOORDINÁCIÓS MECHANIZMUSAIBAN

A soft power hatásmechanizmusa *Bronfenbrenner* mezőelméletével jól illusztrálható. Az elmélet szerint a társadalom olyan szerves hálót alkot, amelyben egyfelől az egyes ökológiai rendszerszintek és az ezeken belül található elemek is kölcsönös függőségi viszonyban állnak egymással, másfelől pedig ezek a rendszerszintek strukturált hierarchiát alkotnak, amelyben a feljebb található szintek nagyobb hatást gyakorolnak az alsóbb szinteken lévő elemekre, mint megfordítva. Ezáltal az egyén – legyen bár politikai döntéshozó, gazdasági aktor vagy szürke adófizető – olyan erőterbe kerül, amelyben a makrorendszer, tehát a domináns hiedelmek és nézetek szintjén megnyilvánuló értékek koncentrikus körökön keresztül fejtik ki hatásukat, ami az alsóbb szintek tehetetlenségi tényezőjéből fakadóan jelentős hatást gyakorol az individuumra.

Ennek eredményeképpen a felső szint fokozatosan visszahat az alsóbb szinteken lévő exo-, mezo- és mikrorendszerekre, kialakítva azt a kognitív teret, amely a társadalmi, a lokális, a családon belüli, valamint az egyénen belül megfigyelhető tudatfolyamatoknak keretet ad. Ily módon az értékorientáció, amely a soft power magját alkotja, különböző mértékben áthatja az emberi interakciók egészét, s ezáltal kulcs szerepet játszik a preferenciák kialakításában. Az azonos értékek (makrorendszer) mentén történő szocializáció megkönnyíti a politikai-gazdasági aktorok közötti együttműködést, csökkenti a tranzakciós költségeket, illetve költségesebbé teszi a szerződészegést, más szóval megváltoztatja a rezsimben kilátásba helyezett kifizetéseket.

A *rezsím* a krasneri definícióban „implicit és explicit elvek, normák, szabályok és döntéshozatali procedúrák összessége, amelyek körül a szereplők elvárásai a nemzetközi kapcsolatok egy adott területén összefutnak. [...] Az elvek bizonyos tények, ok-okozati kapcsolatok, illetve a becsületes viselkedés elfogadása. A normák jogok és kötelezettségek által meghatározott cselekvésminták. A szabály konkrét cselekmények előírása vagy tiltása. A döntéshozatali procedura pedig a kollektív döntés meghozatalának és bevezetésének a módja” [Krasner 1983, idézi Vígvári 2011: 151]. A rezsimek tehát a mezőelmélet makrorendszerébe kapcsolódnak be, amennyiben elveken és normákon keresztül kijelölik az exo- és mezorendszerek kereteit, a koordináció institucionális kereteit.

Kornai különbséget tesz az allokációs és a koordinációs mechanizmusok között, amennyiben az előbbit pusztán a holt erőforrások elosztási folyamatoként írja le, míg az utóbbi magában foglalja az emberek tevékenységének irányítását is: „az élő embereket kell koordinálni, hogy közvetítésükkel, vezérletük alatt a holt erőforrások allokálódjanak” [Kornai 2012: 126]. Ezen belül Kornai hatféle mechanizmust különböztet meg: *bürokratikus*, *piaci*, *etikai*, *agresszív*, *önkormányzati* és *családi* koordináció [Kornai 2012: 122–138 és Kornai 1983: 6–15]. E tekintetben a soft power az államok és nem állami szereplők közötti interakciók horizontálissá tételében játszhat szerepet. Az emberek koordinálásának jellege azon is múlik, hogy a koordinációs intézmények mennyire tekintik az egyént autonóm entitásnak és mennyiben „fogyóeszköznek”, „apró fogaskereknek a személytelen gépezetben”, ami egyszerre függ a döntéshozók habitusától és a kormányzottak toleranciaszintjétől (ld. Hofstede-index). Az individuumot dehumanizálni, azt autonómiájától

megfosztani igyekvő rendszerek – „kemény” jellegükből fakadóan – a történelem folyamán előszeretettel folyamodtak a koordináció vertikális típusaihoz, amely a „rendcsináláshoz” szükséges erőszakos koordinációt kiegészíti a konszolidáláshoz szükséges bürokratikus koordinációval. Ilyen vonatkozásban tehát nagyon is fontos, hogy az adott hegemon által vallott értékrendszer milyen folyamatokon keresztül milyen koordinációs mechanizmusokat léptet életbe, amint az megfigyelhetően tükröződött a szovjet rendszer bukásában is, amelyben kulcsszerepet játszott a túlzottan kemény eszközökkel és túlburjánzó bürokráciával erőszakosan érvényesített, a szovjet táborba sorolt „népek közötti együttműködés” rendszere, ami napjainkban a múlt árnyékaként a mérsékelt kritikai hangokat is brutálisan elnyomó putyini rezsím sarokkövének is tűnik.

Ezek a normák a belsőbb mezőkörök által „szűrve”, „torzítva” fejtik ki hatásukat az egyénre. A rezsímelmélet gyenge kognitívista és a neoliberais megközelítésének integrálásából kirajzolódik, hogy a rezsímet végső soron a szubjektív érdek kognitív értelmezése határozza meg, vagyis annak tudása, hogy a döntéshozó az önérdet miként konstruálja meg elméjében. A rezsím kialakításában és fenntartásában a kínálati oldalon egyaránt szerepet játszik a reálpolitikai vízió és a kognitív folyamatokat befolyásoló, meglévő „tacit” tudás és eszmék. A neoliberais megközelítés önérdetalapú megközelítése ezáltal észlelt önérdékké avanszál, az érdekről alkotott vélemény a meglévő – sokszor nem tudatos – tudásba ágyazódik be. Mindez azt jelenti, hogy preferenciarendezéskor – és ezáltal mind a rezsím szabályainak kialakítása és betartatása, mind pedig az azokhoz való alkalmazkodás során – fontos tényezővé lép elő a saját tudásról alkotott ismeretünk, mivel az egyén által érzékelt realitás is az érzékelő tudatában zajlik. Ebben az értelemben nem konstruálható teljesen független önérdet, mivel sem önérdeteket konstruáló független tudat, sem független érzékelő nem létezik [Kövecses 2006: 7]. Mivel elválaszthatatlanul kölcsönös kapcsolatban állnak, csak a kölcsönös interakciók folytonos áramlásában léteznek, így az „önérdet” is csak az eleve megkonstruált érzékelő alany folyamatosan változó érzékelésében értelmezhető önérdékként, aki ezenközben önmaga érzékelését is folyamatosan változó szimultán zajló folyamatban konstruálja meg. Ezáltal erősen körvonalazódnak a napjainkban előszeretettel hangoztatott pozitív, értéksemleges megközelítés reális megvalósíthatóságának korlátai, amelynek alternatívái azonban rendkívül kétségesek, ezért a legalább valamelyest értékválasztást tükröző normativitás elkerülhetetlennek látszik. Az igazi kérdés e téren a mérsékelt normativitás és a mérsékelt pozitivizmus egyensúlyi pontjának megtalálása a metakognitív terek közös metszetében.

3. IDEOLÓGIA ÉS ÉRTÉKEK AZ ORSZÁGIMÁZS-ÉPÍTÉSBEN

„Megértő méltánylásra a siker is csak akkor talál, ha oly téren mutatkozik, amely a kritikus érzésvilágának hozzáférhető” [Vámbéry 1994: 269] mutat rá *Vámbéry Rusztem* sajnos ma is aktuális írásában az 1930-as évek elején az 1929-es gazdasági világválság és a demokratikus országok válságtüneteinek eredményeként fellángoló protekciónizmus és nacionalizmus kapcsán. Mivel a mai válság kiélezett kontextusában is sokan a nyugati (elsősorban amerikai) demokrácia és kultúra hanyatlásá-

ról értekeznek, illetve azonosítják az amerikai ideológiát és értékészletet a „gátlástalan törtetéssel”, az egyéni „haszonmaximalizációval” és a „szabadelvűséggel” (vagy akár elvtelenséggel), mint szitokszavakkal, talán érdemes megnézni azokat az értékeket, amelyekre sokak „érzésvilága” ma is rezonál. A soft power vonatkozásában ez azért releváns, mert a kultúra és értékészlet azon kumulatív folyamatok, gyakorlatok intézményesülése, amelyek a társadalom rendelkezésére állnak ahhoz, hogy a beérkező impulzusoknak jelentést tulajdonítsanak.

Rendkívüli történelmi jelentőségű tett volt, amikor 1787. szeptember 17-én a philadelphiai konvenció elfogadta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát, egyfelől mivel az USA alapokmánya a független és ezért bárminemű központosítási kísérletre gyanakodva tekintő tagállamok együttműködésének kereteit lefektető dokumentum, másfelől mivel a modern pluralista demokrácia első gyakorlati kísérletének bizonyítéka. Különleges jelentőségét napjainkban többek között az is adja, hogy az amerikai népet alkotó, eltérő szociokulturális és nemzetiségi háttérű emberek számára meggyőződési keretet igyekezett integráltan megfogalmazni. Olyan értékeket jelöl meg a társadalom alapjaként, amelyekben mindannyian, háttértől függetlenül, meggyőződéssel és hosszú távon hinni tudnak, és ami csaknem negyed évezreden át képes volt származástól, szociokulturális meghatározottságtól, képzettségtől függetlenül, szilárd meggyőződésben integrálni az amerikai társadalom egészét. Az addig ismert államfejlődésben példátlan alkotmányos konstrukció izgalmas gondolatkísérlet volt a polgári állam korábban csak elméletben létező demokratikus köztársasági modelljének a felvilágosodás szellemében történő megvalósítására. Az amerikai felvilágosodás alapító atyái olyan szellemi örökséget hagytak örökül, ami képes volt az ily módon létrejött riesmani „magányos tömeg” kohéziójának és diverzitásának egyidejű fenntartására. A Függetlenségi Nyilatkozat és az alkotmány megalapozta az „amerikai hitvallást”, az emberi szabadságba, egyenlőségbe, a demokráciába és individualizmusba vetett bizalmat, miközben lefektette a republikanizmus, a föderalizmus, a hatalmi ágak szétválasztása és a fékek és ellensúlyok rendszere gyakorlati megvalósításának alapjait, amelyek a válságig mintaként szolgáltak a rendszerváltó országok többsége számára, akik számára jelenleg létkérdés az inkorporatív integráció sikerre vitele.

Schildkraut empirikus kutatáson alapuló tanulmányában hivatkozott „többrétű hagyományok” (multiple traditions) modellje szerint az amerikai társadalom lételményét négy fő elem határozza meg: *liberalizmus*, *etnokulturalizmus*, *polgári republikanizmus* és *inkorporacionizmus* [Smith 1993 idézi Schildkraut 2011: 36–62].

A *liberalizmus* az amerikai álom és így az Egyesült Államok teremtés- és üdvtörténetének egyik sarokköve. Garantálja az egyén politikai és gazdasági jogait az állami önkénnyel szemben, miközben előírja a kemény munka révén megvalósuló emberi boldogulásba (covenant of works) vetett hit sérthetetlenségét. Az amerikai demokrácia liberális eszméje a válság egyik legnagyobb vesztese lett a közvéleményben. Érdekes módon azonban elsősorban azokban az országokban esik negatív megítélés alá és tekintik jóformán szitokszónak, ahol „a [liberális] demokrácia ki sem fejlődött, tehát válságba éppoly kevésbé kerülhetett, mint ahogy a meg nem alakult részvénytársaság nem mehet csődbe, vagy a rügyszőlő fának virága el nem hervadhat. Ha mégis már évek óta szinte közhellyé vált a publicisztikában a [liberális]

demokrácia válsága, ennek magyarázata abban a mohóságban rejlik, amellyel az uralmon levő politikai hatalom teoretikusai ennek ellenlábását lekicsinyelni igyekeznek” [Vámbéry 1994: 62]. Elgondolkodtató, hogy Vámbéry ezt a harmincas évek elején jegyezte meg, amikor szintén nagy divatja volt a liberális eszmék temetésének.

A *Huntington* által kiemelt fontosságúnak tartott *etnokulturalizmus* kirekesztő jellegéből fakadóan az amerikai identitásmix legvitatottabb eleme. Az amerikai hitvallás alapját alapvetően a zsidó-keresztény (azon belül is a fehér angolszász protestáns) szellemi hagyományra korlátozza, a sikeres asszimilációt annak elfogadásához (a keményvonal még ekkor sem), illetve a korábbi identitással való gyökeres szakításhoz köti. Az „olvasztótégely” metaforának a főképp a polgárháborút követő újjáépítéstől fellendülő és egészen az 1930-as évekig megnyilvánuló – noha az értelmiségi mainstreambe soha be nem kerülő – szociáldarwinista iskola [Frank 1995a: 125–148] tevékenysége, illetve Amerika rabszolgatartó múltja miatt van rossz mellékíze. Az etnokulturalizmus csak nagyon erős megkötésekkel tekinthető az amerikai soft power megalapozó ideológiai elemnek és a jelenlegi demográfiai trendek alapján még inkább arra lehet számítani, hogy jelentősége csökkenni fog az Amerikára példaként tekintők szempontjából, ezért ennek részletezésétől ehelyütt eltekintek.

A *polgári republikanizmus* az állampolgári kötelezettségekre helyezi a fő hangsúlyt. A szabad és fenntartható közösség alapja az iskolázott, képzett, művelt, a közügyekben jól informált, kritikus, de szabatos véleményalkotásra és aktív közéleti tevékenységre képes és hajlandó lakosság. A társadalmat tehát autonóm felnőttek önkéntes társulásának tartják. Az Egyesült Államok globális megítélése romlásának okát sokan éppen az amerikai társadalom elkényelmesedésében, a közügyek irányába mutatott érdektelenségben, vagy éppen a szűklátókörű dogmatizmusban látják [Medved 2004: 43–54]. Úgy tűnik, hogy a *tocquevillei* hagyománynak és az „amerikai öntudatnak” a mai képviselői, mint a Tea Party vagy az Occupy mozgalom sajnos csak véleményformálási hajlandóságban és agilitásban veszi fel a versenyt az elődökkel, műveltségben, rálátásban és tájékozottságban kevésbé.

Végül az *inkorporacionizmus* az Egyesült Államok azon képességére utal, amellyel képes a rendkívül különböző háttérrel érkező bevándorlók integrálására. Különlegessége abban nyilvánul meg, hogy egyszerre követeli meg az amerikai krédó interiorizálását és a saját kulturális háttér értékeinek megbecsülését. A 60-as évek francia szellemi hatására (*Foucault, Derrida*) a multikulturalizmus amerikai eliten belül történő előretörésével az olvasztótégelyt felváltotta a „salátástál” metafora, amely kifejezi azt a transzformációt, amelyen keresztül a különböző etnikai identitások célt és értelmet nyernek. A nyitottság és tolerancia Európában erőlködéssel elkoptatott kifejezései a „salátástálban” nem pusztán lózungok, hanem az adaptivitás és a szintetizálás alapfeltételei. Elmondható tehát, hogy az egykori Szovjetunió és Kína hasonló törekvéseivel szemben az amerikaiaknak sikerült a saját inkorporacionista célkitűzéseik megvalósítása, *Kurth* szavaival „Az Egyesült Államok modern nemzetállamból posztmodern multikulturális rezsimmé vált” [Kurth 1983–1993 idézi Tarnóc 1995: 163].

A *Schildkraut* által elemzett szellemi hagyományok jelentősége abban rejlik, hogy megalapozzák az Egyesült Államok *kompetitív identitását*, azaz versenyképes-

ségi modelljét a globális erőterben, „a márkamenedzsment, a közdiplomácia, a kereskedelem, a befektetés, a turizmus és az exportösztönzés szintézisét” [Anholt in Carey 2010], amelynek segítségével „a gazdasági, politikai és szociális célok eléréséhez valóban hasznos, illetve az emberek szellemiségét, tehetségét és akaratát hűen tükröző tisztességes, valós, erőteljes, vonzó hírnév alakítható ki” [Anholt in Carey 2010]. A kompetitív identitás az országimázs-építésben (nation branding) játszik fontos szerepet, amelynek alapfeltételezése, hogy az információrobbanás és a döntési idő lecsökkenése következtében a döntéshozóknak korlátozott információ áll rendelkezésükre az egyes országokról, ezért az országimázs-menedzserek fő feladata a sztereotípiák koordinált menedzselése. Az országok többnyire rendelkeznek *kollektív identitással* (még ha nehezen definiálhatóval is), amely nagyon nehezen változtatható, a valamilyen oknál fogva negatív jellegű identitással rendelkező országok az identitásalakítás magas tehetetlenségi tényezője miatt ezért nehéz helyzetben vannak. A pozitív identitással rendelkező országok helyzete könnyebbnek mutatkozik, a fő cél itt, hogy ezt az adott rezsím értékészletével kompatibilis identitást elfogadtassák a külfölddel és ezáltal konstruktív együttműködésre késztessek.

Az Egyesült Államok a Schildkraut modellből adódóan – már ha az emberi szabadságot, a felelősségteljes kötelességtudatot és toleranciát értékeknek tekintjük – pozitív énképpel rendelkezik, amely a megfelelő institutionális fékekkel együtt növeli *bizalmi rádiuszát* a hasonló értékdimenziók mentén gondolkodók körében. A bizalmi rádiusz a társadalmi tőke, vagyis „az emberek közti társadalmi együttműködést (kooperációt) elősegítő, „mozgósított” informális társadalmi normák és értékek együttese, kezdve a reciprocitástól a bizalmon át egészen a valláserkölcsig” [Orbán 2007: 145]. A társadalmi tőke fenntartható növeléséhez és tudástőke abszorpciók képességének emeléséhez feltétlenül szükséges a kollektív metakognitív kapacitás egyidejű bővítése.

Az amerikai krédó szakrális szintre emelésével az Egyesült Államok igyekszik társadalmi tőkéjét egyetemes szintre helyezni, azonban míg ez az *univerzalizmus* (liberális internacionalizmus) a hasonló értékeket valló régiókban kevesebb ellenállásra számíthat és így a soft powernek nagyobb szerepe lehet, addig a markánsan eltérő kultúrájú országokban (lásd Arab Tavasz és fejleményei) a soft power alkalmazása csak nagyon hosszú időtávon és korlátozottan érvényesülhet, ha érvényesülhet egyáltalán. A különböző régiók bizalmának elnyeréséhez a társadalmi tőkén kívül szükséges a Nye által hangsúlyozott *kontextuális intelligencia*, amelyet „a taktikát az adott kontextusnak megfelelő stratégiához való idomításra irányuló intuitív diagnosztikai képesség”-ként definiált [Nye 2011] és amely lehetővé tette, hogy az amerikai identitásból kisugárzó országimázs megőrizze kognitív koherenciáját egymásnak ellentmondó hatások ellenére is.

4. KÍSÉRLETEK A SOFT POWER KVANTIFIKÁLÁSÁRA, EREDMÉNYEK

Mint arról korábban már esett szó, a soft power jelentésével, hatókörével, alkalmazási területeivel kapcsolatos ismeretek még gyerekcipőben járnak, ezért a népszerűség számszerűsítésére irányuló erőfeszítéseket egyesek meglehetősen szkepszissel fogadják és „újfajta szépségversenynek” titulálják [The Economist 2006]. A fogalom

elúzív természete természetesen maga után vonta azoknak a kritikáját, akik nehezményezik a soft power jelentőségének minden területre való kiterjesztését [Gelb 2009: 69]. A fogalom kiforratlansága és az ebből fakadó monomán szemlélet ellenére – vagy inkább éppen azért – azonban mégis érdemes lehet több figyelmet szentelni a közvélemény-kutatásoknál részletesebb, a rendkívül volatilis közvélemény pillanatnyi álláspontjának, mint viszonyítási pontnak alternatívájaként szolgáló *többdimenziós indexeknek*. Az utóbbi hét évben figyelemre méltó kísérletek egész sora látott napvilágot, amelyek közül az Anholt-GfK Roper Nation Brand Index, az Institute for Government Soft Power Indexe és az Ernst & Young által kidolgozott Soft Power Index a legjelentősebbek.

Az országimázs-index az ország politikai, gazdasági és kulturális imázsának nemzetközi alakulását jelzi a modern márkaértelmezés átfogó keretrendszerében, egyben visszajelzést is szolgáltat egy ország számára azt illetően, hogy a nemzetközi környezet mennyire tartja hitelesnek az adott ország saját identitásáról alkotott vélekedését. A vizsgált változók többnyire a kultúra, az oktatás, a turizmus, a diplomácia, a jó kormányzás (good governance), a nemzetközi szervezetekben és egyéb fórumokon való aktív részvétel, a honi vállalatok külföldi tevékenységei, a gazdasági rendszer vonzereje, illetve technológiai fejlettsége, valamint az innováció.

A három intézet által vizsgált országok köre eltérést mutat. Míg az Anholt-GfK Roper és az Institute for Government (IfG) elsősorban a fejlett országokra koncentrált, addig tanulmányában az Ernst & Young a G7-országokat és az RGM- (Rapid-Growth Markets – gyorsan növekedő piacok) országokat vizsgálta, valószínűleg ebből adódóan kerültek az első 11-be a BRIC-országok. Ennek azért van jelentősége, mert mindhárom mutató kivétel nélkül a fejlett parlamentáris demokráciával rendelkező országokat helyezte a lista élére, ami még úgy is szembetűnő, hogy az indexek megalkotói a politikai dimenzió értékelésében deklaráltnan elfogultak a nyugati típusú kormányzás és demokrácia iránt. A gazdasági teljesítőképesség ugrásszerű növekedése a BRIC-országokban tehát egyelőre még nem elég ahhoz, hogy vonzerőben legyőzze a jelenleg gazdasági és strukturális nehézségekkel küzdő, azonban a kultúra, oktatás, diplomácia és transzparens kormányzás vonatkozásában komoly hagyományokat felmutatni képes „hanyagló Nyugatot” (1. táblázat).

1. táblázat: Az USA 2011-es helyezése a nation branding, illetve soft power mutatókban

	Nation Brand Index	IfG Soft Power Index	Ernst & Young Soft Power Index
1.	Egyesült Államok	Egyesült Államok	Egyesült Államok
2.	Németország	Egyesült Királyság	Franciaország
3.	Egyesült Királyság	Franciaország	Németország
4.	Franciaország	Németország	Egyesült Királyság
5.	Japán	Ausztrália	Kanada
6.	Kanada	Svédország	Olaszország
7.	Olaszország	Japán	Japán
8.	Ausztrália	Svájc	Kína
9.	Svájc	Kanada	India
10.	Svédország	Hollandia	Oroszország

Forrás: <http://www.gfkamerica.com>; <http://www.instituteforgovernment.org.uk>; <http://www.ey.com>

A közrebocsátott publikációk tanúsága szerint az USA 2011-ben mindhárom mutatóban az első helyezést érte el, ami meglepő annak fényében, hogy a nemzetközi sajtóban és médiában erősödött azok hangja, akik a „99 százalék nevében” az Egyesült Államokat és az általuk vezetett „nemzetközi plutokráciát” tették felelőssé a globális pénzügyi és gazdasági válságért, a populista demagógia teljes eszköztárát felvonultatva (lásd *Inside Job*; *Zeitgeist Addendum*; *Occupy Wall Street* vírusvideók). A Wall Street szabályozásával és az iraki exit stratégiával kapcsolatos polémia nem erodálta jelentősen az amerikai politikai-ökonómiai kompetenciába és menedzsment know-how-ba vetett globális bizalmat, a 2011-es Arab Tavasz és folyamányai (pl. a Sínai-félszigeten történetek), illetve a jelenlegi kiéleződő Izrael–Irán konfliktus tárgyalásos rendezése tovább javíthatja Washington 9/11 után megroggyant békebróker-imázsát. Mindenesetre függetlenül attól, hogy az említett konfliktusokat békés vagy fegyveres eszközökkel rendezik, valószínűsíthető, hogy az Egyesült Államok a következő évtizedben is referenciapont és domináns tényező marad a soft power vonatkozásában világszerte, a Kínai Népköztársaság tehát csak hosszú távon jelenthet kihívást.

A soft power indexek tanulmányozásakor ugyanakkor érdemes megjegyeznünk, hogy az országimázst és a soft power sokan, így maga *Anholt* sem tartják tudatosan alakítható tényezőnek és bármilyen erre irányuló szándékos erőfeszítést az országok összetett és gazdag kultúrájának vulgarizálására és felületes sztereotípiára való zsugorítására irányuló kísérletnek tekintenek. Érvelésük szerint az országimázs-építés nem konkrét terméket reklámoz, ezért nem lehet a hagyományos marketing-technikákkal pozitív eredményt elérni. Az érvelést tiszteletben tartva azonban érdemes ehelyütt felhívni a figyelmet arra, hogy az országimázs értelmezhető az „identitás piacon” árult terméként is, amely komplex „megoldást” kínál. A rendszerváltáskor véget nem érő sorok a Régiposta utcai McDonald's előtt, illetve az emberek hajlandósága, hogy félhavi fizetésüket egy pár eredeti amerikai sportcipőre költse a 90-es évek elején – függetlenül attól, hogy ésszerű vagy ésszerűtlen lépésnek tekintjük – arra engednek következtetni, hogy ezen termékek nem pusztán materiális igényeket voltak hivatottak kielégíteni. Kiterjesztett termékeként „az amerikai életforma” egyértelműen transzcendens élményét (a nyertesek közé tartozás érzése) nyújtották. A kérdés ezen a ponton tehát inkább az, hogy milyen módon lehet az adott ország soft powerjét jól menedzselni.

5. KÖZDIPLOMÁCIA ÉS PROPAGANDA

A hidegháború során az amerikai United States Information Agency (USIA) volt felelős az amerikai külpolitika elfogadtatásáért, az amerikai kultúra értékeinek külföldön is hitelt érdemlő propagálásáért, a kultúrközi kapcsolatok ápolásáért, illetve az amerikai döntéshozók tájékoztatásáért a nemzetközi megítélés által a külpolitika elé gördített akadályokkal kapcsolatban. A Szabad Európa Rádió, az Amerika Hangja és a Szabadság Rádió szabadságvágyó emberek ezreinek jelentett reményt a vasfüggöny mögött. A nemzetközi csereprogramok, mint a Fulbright ösztöndíj program, illetve az amerikai kulturális központok, kiállítások mind a nemzetközi megértés és elismerés előmozdítását szolgálták, ezek segítségével az

amerikai és nemzetközi szellemi elit igyekezett hosszú távú kapcsolatokat kiépíteni egymással. A szocialista országokban turnézó művészek és zenészek szintén fontos szerepet játszottak az Egyesült Államok pozitív nemzetközi megítélésében. Az Egyesült Államok tehát már a hidegháború során felismerte, hogy a soft power menedzselésének egyik hatékony eszköze a *közdiplomácia* (public diplomacy), a nemzetközi közvélemény kedvezővé alakítása állami és nem állami szereplők összehangolt erőfeszítése révén.

A kétpólusú világ megszűnését és főleg a szeptember 11-ei terrortámadást követően kiéleződött a *Monroe* elnökkel kezdődő, *Woodrow Wilsonnal* átértelmeződő és az ifj. Bush-sal új erőre kapó amerikai küldetésstudat, amelynek célja az amerikai szabadság és biztonság egyidejű biztosítása az amerikai eszmék terjesztése révén (1. ábra).

Forrás: Saját koncepció és szerkesztés

1. ábra: Az amerikai szuverenitás hegemonisztikus kiterjesztése

Az amerikai értékek nemzetközi propagálásának eszköztára és kontextusa azonban napjainkra nagyon megváltozott. A már korábban említett kommunikációs és információs forradalom decentralizáló hatása mellett napjainkra a tömegek nagyobb fokú tájékozottsága, illetve mozgósíthatósága, valamint az állam információs monopóliumának megszűnésével az információ ellenőrizhetővé válása a befolyásolás új dimenzióit nyitotta meg. Az USIA külügyminisztériumba történő beolvasztását követően az amerikai közdiplomácia a 2000-es években komoly hiányosságokat mutatott. A hidegháborúban a szocialista államokban hatékonyan alkalmazott klasszikus hidegháborús közdiplomáciai modell napjainkban nem működik kellő hatékonysággal sem a volt szocialista államokban, sem a Közel-Keleten, sem pedig Ázsiában. Az állami információs monopólium megszűnésével már nemcsak egy elavult és hiteltelen, hanem több, a multimédiás alkalmazások használatában és terítésében képzetesebb, naprakészebb információforrással kell felvenni a versenyt [Nagy 2008]. A 9/11 utáni amerikai üzenet azonban egyre inkább demagóggá vált, ami egyesekben azt a benyomást keltette, hogy a Bush-kormányzat propagandisztikus üzenetek mögé rejtett neoimperialista politikát folytat [Judis 2007].

Felmerül a kérdés, hogy a közdiplomácia mennyiben képvisel új eszközt és mennyiben pusztán az állampropaganda eufemizált szinonimája. Természetesen az információ kendőzetlen torzítása, a hírfogyasztók nyilvánvaló átverése nagyban rontja az adott ország soft power almutatóját. Ezért fontos, hogy a mindenkorai politikai vezetőség ne játssza el rövid távú politikai nyereségért az ország hosszú távú politikai-gazdasági tőkéjét hiteltelen megnyilatkozásokkal. A sokak által a retorika mesterének tartott Obama elnök által gyakorolt konszenzusos politika kiegészítve

a következetes sajtómegnyilatkozásokkal, illetve az NGO-k bevonása sokat tett a washingtoni propaganda „kifehértéséért”. Kérdéses, hogy az ezáltal megalkotott nagyobb nemzetközi mozgáster mekkorára szűkül az elnökválasztás körüli turbulens időszakban.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Noha a hatalom kemény aspektusai, így az USA katonai fölénye és globális csapás-mérési képessége továbbra is meghatározók maradnak, a jelek szerint az amerikai soft power egyre jelentősebb szerepet játszik az Egyesült Államok globális pozícionálásában. Az Egyesült Államok által alkalmazott soft power nem helyettesíti a hatalom keményebb eszközeit, jelentősége inkább abban rejlik, hogy csökkenti a vertikális koordinációk súlyát, illetve ahol lehet, facilitálja a horizontálisakat. Az ideológiai versenytársakkal folytatott, katonai eszközökkel még a proxy államokban is csak rendkívül költségesen megvívható versengés az érdekérvényesítés új, költség-hatékonyabb módozatainak alkalmazását teszi szükségessé. A hatalom virtualizálásának lassú, kumulatív folyamata és hatékony menedzselése olyan készség-halmazt igényel, amelynek elsajátítása hosszú időtávon belül valósítható meg, ezért elengedhetetlen, hogy a döntéshozó réteg és az ellenzék legalább a társadalom lényegi értékeiben olyan konszenzusra jusson, amellyel a társadalom széles rétegei érzelmileg és értelmileg is azonosulni tudnak, és ne forgácsolja szét erejét a belpolitikai harcok során, hogy ne kelljen a négy- (vagy nyolc-) évenkénti hatalomváltással mindent előlről kezdeni. Az Egyesült Államokban számos példa említhető az évtizedeken keresztül következetesen végigvitt kormányprogramokra, amelyek nem akadtak fenn a pillanatnyi pártpolitikai érdekeken. Ez kétségtelenül nagymértékben köszönhető annak a felvilágosodás szellemében fogant széles körű társadalmi érték-konszenzusunak, amelyre az amerikai nép az alkotmányában lefektetett konzervatív liberális érték-készletének ékköveként tekint, és amelynek köszönhetően társadalmilag sikeres inkorporatív integrációt tud megvalósítani, ami az USA soft power-jének legalapvetőbb forrása. Az ideológiai váltógazdálkodás kiküszöbölése ebből kiindulva elsősorban az álláspontok konstruktív közelítésével és nem az ellenségképek fenntartásában testet öltő militáns retorikával valósítható meg, a demokrácia alternatíváinak, a „más típusú politikai rendszereknek” ilyen értelemben tekinthető felemlegetése sem a gazdasági érvényesülést, sem a bel-, illetve külföldi befektetőknek vonzó környezet kiépítését, sem az élhető bel- és külpolitikai légkör megteremtését nem segíti elő.

IRODALOM

Anholt–GfK Roper Nation Brand Index.

http://www.gfkamerica.com/practice_areas/roper_pam/nbi_index/index.en.html (Lekérdezve: 2012. 03. 21.)

BBC World Service Poll (2010): *Global Views of United States Improve While Other Countries Decline.*

- http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pipa/pdf/apr10/BBCViews_Apr10_rpt.pdf (Lekérdezve: 2012. 03. 23.)
- Carey, Sean (2010): *What Aid Does to a Country's Image*. <http://www.simonanholt.com/Publications/publications-other-articles.aspx> (Lekérdezve: 2012. 03. 24.)
- Eisenhower, Dwight D. (1961): *Farewell Address*. http://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/farewell_address.html (Lekérdezve: 2012. 02. 17.)
- Ernst & Young (2012): *Rapid-growth markets soft power index*. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Rapid-growth_markets_soft_power_index:_Spring_2012/\\$FILE/softpowerindex.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Rapid-growth_markets_soft_power_index:_Spring_2012/$FILE/softpowerindex.pdf) (Lekérdezve: 2012. 08. 18.)
- Frank Tibor (1995a): „Race' as Value: Social Darwinism and U.S. Immigration”. In: Frank Tibor (szerk.): *Values in American Society*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem
- Frank Tibor (1995b): „Az amerikai kultúra: értékek és bírálók”. *Társadalmi Szemle*. 95/7. sz.: 28–39.
- Gelb, Leslie H. (2009): *Power rules: how common sense can rescue American foreign policy*. New York: Harper
- Greenwald, Abe: „The Soft-Power Fallacy”. In: *Commentary*. Jul/Aug2010, Vol. 130 Iss. 1: 75–80. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=119&sid=2f463478-8bf5-45f5-a441-4f08f67cd80f%40sessionmgr13> (Lekérdezve: 2012. 02. 21.)
- Judis, John (2007): *Bush's Neo-Imperialist War*. <http://prospect.org/article/bushs-neo-imperialist-war> (Lekérdezve: 2012. 08. 19.)
- Kornai János (1984): *Bürokratikus és piaci koordináció*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kornai János (2007): *Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kornai János (2011): *Gondolatok a kapitalizmusról*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kornai János (2012): *A szocialista rendszer*. Pozsony: Kalligram Könyv- és Lapkiadó
- Kövecses, Zoltán (2006): *Language, Mind, and Culture*. New York: Oxford University Press
- Lánczi András (2011): *Értelmiség nincs is*. http://hetivalasz.hu/migr_lt_cikk_gy_ujtu/ertelmiseg-nincs-is-14629/ (Lekérdezve: 2012. 08. 10.)
- McClory, Jonathan (2012): *The New Persuaders II – A 2011 Global Ranking of Soft Power*. http://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20New%20PersuadersII_0.pdf (Lekérdezve: 2012. 08. 14.)
- Medved, Michael: „That's Entertainment?”. In: Wittkopf, Eugene R., McCormick, James M. (szerk.) (2004): *The Domestic Sources of American Foreign Policy – Insight and Evidence*, Rowman & Littlefield Publishers Inc.: 43–54.
- Nagy Lilla (2008): *A nyilvános diplomácia – értelmezések*. <http://www.grotius.hu/doc/pub/MHGOPL/86%20nagy%20lilla.pdf> (Lekérdezve: 2012. 08. 10.)

- Nakamura, H. Kennon; Weed, Matthew C. (2009): *U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues*. Congressional Research Service.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf> (Lekérdezve: 2012. 08. 14.)
- Nawaz, Maajid (2011): *A global culture to fight extremism*.
http://www.ted.com/talks/maajid_nawaz_a_global_culture_to_fight_extremism.html (Lekérdezve: 2012. 03. 03.)
- Nye, Joseph S. (1990): *Bound to Lead: The changing nature of American power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph S. (2009): *Joseph Nye on Soft Power*.
http://www.youtube.com/watch?v=F8udhM8QKxg&list=PL1572855498BD351C&index=20&feature=plpp_video (Lekérdezve: 2012. 04. 14.)
- Nye, Joseph S. (2011): *The Future of Soft Power*.
<http://www.carnegiecouncil.org/resources/video/data/000372> (Lekérdezve: 2012. 02. 28.)
- Orbán Annamária (2007): „Társadalmi dilemmák a gazdaságban”. In: S. Nagy Katalin (szerk.): *Szociológia közgazdászoknak*. Budapest: Typotex
- Schildkraut, Deborah J. (2011): *Americanism in the 21th Centruy – Public Opinion in the Age of Immigration*. Cambridge University Press
- Simai Mihály (2006): *Az Amerikai Egyesült Államok a a XX. század globális rendszerében*. AULA Kiadó
- Simai Mihály (2007): *A világgazdaság a XXI. század forgatagában – Új trendek és stratégiák*. Akadémiai Kiadó
- Solymosi Katalin (2004): „Fejlődés és szocializáció”. In: N. Kollár Katalin–Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris
- Tarnóc András (1995): „Political Correctness and Multiculturalism – A Re-Evaluation of the American Ideal”. In: Frank Tibor (szerk.): *Values in American Society*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem
- The Economist (2006): *Nation branding – A new sort of beauty contest*.
<http://www.economist.com/node/8147055> (Lekérdezve: 2012. 08. 18)
- Vámbéry Rusztem (1994): *A mennyei Pilvax*. Budapest: Századvég – Nyilvánosság Klub
- Vígvári Gábor, (2011): „A nemzetközi rezsimek elmélete. Egy politikai gazdaságtani megközelítés”. *Külügyi Szemle*, 2010/3. sz.: 149–172.